

POÑER EXPERIENCIAS EN COMÚN

MONTERO DOMÍNGUEZ, Xoán (ed.). 2010. *Tradución para a dobraxe en Galicia, País Vasco e Cataluña. Experiencias investigadoras e profesionais*. Vigo: Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo, col. TRADUCIÓN & PARATRADUCIÓN, VOL. 4, ISBN: 978-84-8158-520-9. 219 páxinas.

O cuarto volume da colección TRADUCIÓN & PARATRADUCIÓN, titulado *Tradución para a dobraxe en Galicia, País Vasco e Cataluña. Experiencias investigadoras e profesionais*, do Servizo de Publicacións da Universidade de Vigo, conságrase integramente ao ámbito da tradución audiovisual e, dentro deste eido, máis concretamente, a unha modalidade tan atractiva e complexa como é a tradución para a dobraxe.

O profesor Xoán Montero Domínguez foi o encargado de realizar o labor de edición que deu os seus froitos neste volume, que ten a súa base, segundo el mesmo indica na presentación, no *I Congreso de Tradución para a dobraxe en Galicia, País Vasco e Cataluña*¹, celebrado na Facultade de Filoloxía e Tradución da Universidade de Vigo entre os días 5 e 8 de febreiro de 2007, baixo a súa dirección e coa coordinación do Grupo de Investigación Tradución e Paratradución (T&P).

Durante os tres días nos que transcorreu o congreso, reuníronse na Facultade de Filoloxía e Tradución da Universidade de Vigo numerosos especialistas na dobraxe, procedentes tanto do ámbito académico universitario coma do ámbito profesional das tres nacións citadas, Galicia, País Vasco e Cataluña. Eles foron os encargados de presentarlles aos asistentes un resumo da historia da dobraxe nas tres canles autonómicas implicadas (TVG, ETB e TV3), así como unha exposición das cuestións profesionais, mais tamén sociais, políticas e económicas que inflúen na conformación da situación actual do sector en cada unha dos tres países, o que se reflectiu nunha valiosa actividade comparativa que sacou á luz puntos de encontro e diferenzas dignas de análises e estudos posteriores.

1 Os vídeos do congreso están dispoñibles en Internet, no seguinte enlace: [<http://tv.uvigo.es/gl/serial/14.html>], da mediateca pública do portal Uvigo TV [<http://tv.uvigo.es/index.html>], da Universidade de Vigo. (Data da última consulta: 14/09/11).

O congreso formulárase como un achegamento por parte da Universidade ao mundo profesional da actividade da dobraxe, un encontro da experiencia investigadora coa experiencia profesional, tal e como se reflicte agora no título da monografía. Ese foi precisamente un dos seus logros máis salientables, que agora queda plasmado no papel grazas a esta publicación. Estableceuse o contacto e, a raíz del, un diálogo moi produtivo que permitiu a ambas partes (investigadores, docentes e estudantes de tradución, por unha banda, e profesionais do sector da dobraxe, pola outra) coñecerse mellor e deste xeito presentar a investigación e a profesión como dúas actividades complementarias que non só se necesitan entre si senón que non deben prescindir unha da outra. Así, os asistentes puideron coñecer de primeira man as valiosas experiencias de profesionais do sector implicados nas diversas fases da dobraxe: tradutores, por suposto, mais tamén responsables do control lingüístico dos departamentos de produción allea das televisións autonómicas, así como directores e actores de dobraxe. Con isto, cumpriuse un dos obxectivos principais do congreso, que era, en palabras do propio organizador:

[...] ofrecer unha formación complementaria e especializada sobre unha modalidade de tradución que está moi presente no mercado profesional no noso ámbito autonómico e [...] dar a coñecer a todos os asistentes ao curso o mercado da tradución audiovisual no tocante a empresas (estudios de dobraxe), axencias de tradución e interpretación e axentes mediadores (técnicos en recursos lingüísticos) relacionados con este ámbito profesional. (Páx. 17)².

O carácter eminentemente práctico que fora nota imperante no congreso quíxose trasladar agora a esta monografía e, así, é o fio que une a primeira parte, dedicada ás “experiencias investigadoras”, coa segunda, na que se recollen as “experiencias profesionais”. A propia escolla da palabra “experiencias”, que introduce ambos os dous grandes bloques en que se divide o volume, semella querer simbolizar esa necesidade de establecer un vínculo de unión entre investigación e profesión, entre teoría e práctica, dúas caras dunha mesma moeda que, no caso dunha actividade coma a tradución audiovisual para a dobraxe, ademais, adoitan mostrar uns límites ben difusos.

O volume comeza cun primeiro apartado que o editor dedica á presentación baixo o título “Audiovisuais con lingua propia”, no que se realiza unha breve introdución sobre os comezos da tradución audiovisual en Galicia, País Vasco e Cataluña, para logo pasar a centrarse no caso de Galicia e salientar que a orixe e o posterior proceso de consolidación social da dobraxe en lingua galega, derivado do nacemento da propia televisión autonómica a mediados dos anos oitenta, estivo e segue a estar intimamente ligado ao proceso de normalización lingüística do galego, igual que ocorre no caso do éuscaro e o catalán.

2 Todas as citas que aparecen nesta recensión foron tiradas do volume que é obxecto da mesma. A referencia bibliográfica completa atópase no encabezamento, baixo o título.

Así, faise fincapé desde o comezo no «evidente aspecto normalizador lingüístico e cultural» (páx. 17) que se buscou primeiro coa organización do congreso e, agora, coa publicación que nos ocupa.

Trala presentación, atopámonos ante a primeira das dúas partes en que se divide o volume, titulada “Experiencias investigadoras”. Este primeiro bloque confórmano oito artigos nos que se recollen reflexións que, desde unha base teórica, ofrecen diversas aplicacións a aspectos que van do máis xeral ao máis concreto dentro do ámbito da tradución audiovisual para a dobraxe.

Deste xeito, o profesor José Yuste Frías, investigador principal do Grupo T&P, dedica o seu artigo “Doblaje y paratraducción” á importancia da «lectura, interpretación y paratraducción de la imagen hasta llegar al nivel que exige el actual mercado laboral» (páx. 26), para o que, segundo afirma, o concepto de “paratraducción”, nacido en Vigo no seo da actividade académica do Grupo T&P, é un concepto clave. Tamén xira en torno ao tratamento e interpretación da imaxe en tradución o artigo titulado: “A importancia da unidade verbo-icónica na tradución audiovisual”, de Tania Arias e Lucía Rouco, licenciadas en Tradución e Interpretación pola Universidade de Vigo. Neste artigo, as autoras reivindicán a importancia da imaxe como elemento omnipresente e imprescindible e critican razoadamente a consideración tradicional da mesma como elemento subordinado.

Xerardo Couto, profesional da dobraxe, asina o artigo “Teoría e práctica da dobraxe: ulo o elo?”, no que reclama o xa mencionado encontro entre a teoría e a práctica da dobraxe, para a «xeración de instrumentos teóricos que se puidesen usar na práctica» (páx. 31), non só desde unha perspectiva descritiva, senón prescritiva, posto que os profesionais do sector viven nun mundo “prescritivista”. Esta unión entre teoría e práctica, entre o despacho universitario e o estudio de dobraxe, tamén é un dos puntos principais aos que fai referencia Andrea Martínez Beiras no seu artigo “Achegas para o ensino da TAV”, dedicado a mostrar os aspectos máis salientables para establecer unha didáctica produtiva para a materia de “Tradución para os medios audiovisuais”, inserida dentro do plano de estudos da antiga Licenciatura en Tradución e Interpretación e, agora, no do actual Grao en Tradución e Interpretación da Universidade de Vigo. A autora, como licenciada en Tradución e Interpretación e tradutora profesional de produtos audiovisuais, desde a súa experiencia como docente universitaria, salienta a importancia de posuír coñecementos sobre o desenvolvemento profesional da actividade da TAV para impartir de xeito óptimo a docencia desta materia.

Xoán Montero, no seu artigo “O proceso da tradución para a dobraxe do cine galego”, expón con detalle a situación do denominado “cine galego”, achegando gran cantidade de datos que ilustran a evolución á que se viron sometidas as longametraxes de ficción galegas desde os seus inicios, no ano 1986, ata a actualidade. O autor fai fincapé na explicación do proceso de tradución para a dobraxe ao que se someten estas “longametraxes de ficción

galegas”, un proceso complexo no que a tradución desempeña un papel singular.

Os seguintes artigos: “Vencidos por el doblaje: doblaje y subtitulación en euskera”, de Josu Barambones Zubiria, profesor da Euskal Herriko Unibertsitatea, e “El inicio de una nueva era en la traducción audiovisual y el doblaje en euskara”, de Asier Larrinaga Larrazabal, xefe do servizo de éuscaro de Euskal Irrati Telebista, ilustrannos a situación do audiovisual en éuscaro no País Vasco. O artigo de Josu Barambones, ao igual ca o de Xoán Montero, céntrase no mercado audiovisual cinematográfico e o autor preséntanos os aspectos sociolingüísticos que explican unha situación de marxinación do éuscaro nas salas de cine do País Vasco. Pola súa parte, Asier Larrinaga ofrece un panorama sobre a dobraxe ao éuscaro desde os seus comezos, nos anos 80, ata a actualidade, tendo en conta a influencia que tivo a evolución dunha lingua minoritaria e o seu proceso de normalización na consolidación do sector, posto que, como di o propio autor:

El doblaje es una actividad industrial intrínsecamente ligada a la diversidad lingüística. Al mismo tiempo también es un arte, intrínsecamente ligado a la lengua de llegada. No se puede hablar, pues, de doblaje en euskara, sin decir nada sobre el propio euskara. (Páx. 95).

Para rematar esta primeira parte dedicada ás experiencias investigadoras, Josep M. Carbó, coordinador do servizo lingüístico de dobraxe da Televisió de Catalunya (TV3), céntrase na lingua para explicar polo miúdo como se creou e desenvolveu o servizo lingüístico e o modelo de lingua para a dobraxe na canle autonómica catalá e presentar certas ideas sobre a recepción social da dobraxe en Cataluña («Aspectes relacionats amb la normalització lingüística» [páx. 117]) e sobre os aspectos propios da lingua da dobraxe: oralidade, verosimilitude, artificiosidade, rexistro, uso de variantes dialectais, etc. («Aspectes relacionats amb l'especificitat del doblatge» [páx. 118]).

A segunda parte do volume consta doutros oito artigos, asinados por profesionais que se dedican a algunha das fases que conforman o complexo proceso da dobraxe, xa sexa a tradución, o axuste e a adaptación, a dobraxe propiamente dita ou o control lingüístico das televisións autonómicas. Estes profesionais dan conta en cadanseu artigo das súas propias experiencias, polo que, como afirma o editor:

[...] o lector poderá comprobar, sobre todo no segundo bloque, que os capítulos están redactados dun xeito máis persoal ca investigador. Ao noso entender, esta característica foi a espoleta que desencadeou o éxito do evento científico. (Páx. 18).

E non podo estar máis de acordo con estas palabras. A redacción dos artigos desta segunda parte non se ve suxeita estritamente ás normas formais da redacción académica, mais non por iso as achegas que neles se ofrecen son menos valiosas, senón que, nalgúns casos, coma o da redacción fresca e informal do artigo de Ana Lemos ou o da redacción narrativa, case literaria,

do de María Alonso, a mensaxe que se pretende transmitir chega dun xeito máis ameno e eficaz ao lector, ao igual que acontecera nos correspondentes relatorios do congreso.

Rosario Pena Torres, axustadora-adaptadora, directora e actriz de dobraxe desde os primeiros anos da dobraxe en Galicia, é a encargada de inaugurar esta segunda parte do volume, cun artigo titulado: “Apuntamentos sobre o axuste e a adaptación de textos para a dobraxe”. Neste artigo, a autora realiza unha exposición clara e concisa e, ao mesmo tempo, moi completa, de varios aspectos do proceso do axuste e adaptación, un proceso que pode resultar difícil de comprender para quen é alleo á actividade, posto que se trata, como di a propia autora, dun proceso «tecnicamente moi complexo e laborioso —e en ocasións frustrante e escasamente valorado— [...] fundamental para que unha dobraxe adquira a corrección indispensable para resultar verosímil» (páx. 124). Así mesmo, ofrece exemplos prácticos que ilustran casos concretos e axudan a comprender mellor o proceso.

Outra profesional do sector, a actriz de dobraxe Ana Lemos Correa, cón-tanos, no seu artigo “Estratexias para a dobraxe de Shin Chan”, a súa experiencia persoal como dobradora dun dos personaxes que máis deu que falar dos que saíron da programación da TVG. Así, a autora ofrécenos unha explicación a grandes trazos de todo o proceso da dobraxe desde a primeira persoa, desde o punto de vista dunha profesional.

Rosa Moledo, María Alonso Seisdedos e Lluís Comes i Arderiu, os tres tradutores profesionais, así como Beatriz Zabalondo, da Euskal Herriko Unibertsitatea, son os encargados de achegar as súas experiencias persoais no eido da tradución para a dobraxe. Así, Rosa Moledo, no seu artigo “Experiencias persoais na tradución de guións para a dobraxe cinematográfica”, ofrece, cunha exposición breve e concisa, a súa experiencia no tocante ao complexo proceso xa mencionado da tradución para a dobraxe de guións cinematográficos, co que complementa e ilustra de xeito práctico a explicación teórica do artigo que Xoán Montero presentaba no primeiro bloque.

Pola súa parte, María Alonso asina o artigo titulado “Especificidades da tradución para a dobraxe ao galego”, no que narra a súa experiencia persoal como tradutora profesional, desde os primeiros anos da TVG, no ámbito da tradución audiovisual, de maneira que toda a súa exposición aparece salpicada de comentarios moi interesantes sobre a práctica profesional, acompañados de exemplos reais e moi claros de estratexias de tradución de referentes culturais, de títulos, de palabras malsoantes e insultos, exemplos de calcos, etc., así como de consellos moi valiosos: «A primeira obriga do tradutor de dobraxe: andar coas orellas abertas polo mundo» (páx. 147).

Beatriz Zabalondo, no seu artigo “Dificultades de la traducción para el doblaje en euskera”, salienta a importancia da dobraxe en éuscaro para a normalización lingüística e, tras expoñer certos apuntamentos sobre a caracterización do éuscaro como lingua minoritaria, entra a falar das cuestións morfolóxi-

cas e sintácticas desta lingua que inflúen no proceso de tradución. Os exemplos prácticos poden resultar difíciles de comprender para quen non coñeza a lingua, pero as explicacións que ofrece a autora aclaran moito e axudan á comprensión. O artigo remata cun chamamento á reivindicación dun espazo propio para a dobraxe en éuscaro (e tamén en catalán e en galego) como ferramenta indispensable para a normalización.

O último artigo relacionado directamente coa tradución preséntao Lluís Comes i Arderiu: “La traducció i l’adaptació dels temes musicals”. Neste artigo, centrándose nun aspecto concreto e, en moitas ocasións, dos máis problemáticos da tradución audiovisual para a dobraxe, como son as cancións, o autor realiza unha exposición das diferentes estratexias que se deben empregar dependendo do tipo de canción e da finalidade que esta teña dentro da trama, para o que fai unha alusión especialmente ilustrativa ás recomendacións que TV3 ofrece a este respecto. Esta exposición aparece acompañada de exemplos prácticos de traducións de cancións feitas polo propio autor, moi útiles para comprender mellor as súas explicacións.

Nun volume que, como xa se comentou máis arriba, procura un aspecto normalizador cultural e lingüístico, non podía faltar, no apartado de experiencias profesionais, un artigo dedicado ao traballo no servizo lingüístico da Televisión de Galicia, do que é responsable Ramón Novo. No artigo titulado “Control lingüístico das traducións para a dobraxe na TVG”, o lingüista Ramón Novo presenta os *Retallos de lingua*, un esbozo do que podería converterse nun “manual de estilo” do Departamento de Produción Allea da Televisión de Galicia. Con este boletín, preténdese axudar a establecer un estilo uniforme, propio, auténtico, depurado, fresco e vivo que caracterice o modelo de lingua empregado na dobraxe en galego para a canle autonómica. No artigo procédese á exposición dos principais puntos que se tratan nos *Retallos*, polo que pode ser de grande utilidade como material de consulta rápida para profesionais, docentes ou estudantes da materia de “Tradución para os medios audiovisuais” cara ao galego.

A segunda parte e, con ela, o volume, péchase cun novo artigo de Josep M. Carbó, titulado “Traducció per al doblatge: gèneres audiovisuals i perfil professional dels traductors a TV3”, no que o autor fai unha aproximación ás especificidades da tradución para a dobraxe en xeral e para a dobraxe cara ao catalán en particular, para o que realiza unha exposición dos elementos principais que cómpre ter en conta á hora de traducir un produto audiovisual. Ademais, o autor fai unha descripción, moi útil para calquera interesado, do perfil que deben ter dos tradutores para conseguir a homologación de TV3 (as aptitudes que deben ter e as probas que deben superar) así como o seguimento da calidade das traducións ás que os somete o servizo lingüístico da canle autonómica.

Ademais da xa mencionada unión entre teoría e práctica, entre investigación e profesión un dos logros principais que ao meu ver se acada coas achegas

de cada un destes dezaseis artigos do volume, é o establecemento dun punto de encontro, menos habitual do desexable, entre as tres linguas e os tres países implicadas, que, con demasiada frecuencia, son grandes descoñecidas entre si. Así, este punto de encontro permitiu levar a cabo un exercicio de comparación que saca á luz certas diferenzas, desde as relacionadas coa historia e evolución da dobraxe, derivadas de factores históricos e sociolingüísticos diferentes, ata as propiamente técnicas e laborais, cuxa posta en común achega a riqueza de contar con puntos de vista diferentes para abordar unha mesma actividade. Ao mesmo tempo, este estudo saca á luz os puntos comúns que unen aos profesionais e investigadores que traballan con calquera das tres linguas implicadas, puntos comúns que teñen que ver con factores que afectan de modo xeral á tradución para a dobraxe, mais, sobre todo, cos factores históricos e sociolingüísticos derivados do feito de traballar con linguas minoritarias e non plenamente normalizadas, como son o galego, o éuscaro e o catalán.

Deste xeito, o presente volume enche un baleiro importante e consegue, que a nosa mirada deixe de dirixirse seguido de esguello cara a Madrid, para fitar realidades que nos son moito máis próximas porque compartimos con elas puntos cruciais da orixe, da historia e da evolución e consolidación dunha actividade complexa e apaixonante como é a tradución para a dobraxe.

Ana Mª Fernández Fernández
Universidade de Vigo

